

## על כתובת עברית מתל א־נצבה

מאת

נ. אביגד

בדו"ח הסופי על החפירות בתל א־נצבה (1) נתפרסם שבר ידיית של כד ועליו חרותה כתובת בכתב העברי העתיק, שאף היא לא נשתמרה בשלמותה (ציור 1).

מק־קאון, מחבר הדו"ח, מביא הצעת קריאה ראשונה שהציעה אולברייט לקרוא את הכתובת ... [ב]ן קנ[יו]. והנחתו של בעל ההצעה שהשם הראשון נשבר ואיננו מק־קאון כנגדו הגיע על־פי תצלום חדש לידי מסקנה, שהאות הראשונה הנראית על החרס היא תחילתה של הכתובת, ומן הנמנע שקדמה לה לאות זו אות אחרת. ולא זו בלבד, אלא שהעלה בבדיקתו שבדק את השבר, שסמוך לאות ראשונה זו היה מקום חיבורה של הידיית לגוף הכד. על יסוד הצעה מתוקנת של אולברייט, שלפיה יש לקרוא את האות הראשונה הנראית על החרס ב"ת, מציע מק־קאון שני פתרונות לכתובת זו:

(א) את הסימן השני בכתובת, הקו"ף המשוערת, הוא מחלק לשתי אותיות, נו"ן וקו"ף, וקורא: בן קנ[יו].

(ב) את הקו"ף המשוערת הנ"ל הוא מחלק לשלושה: נו"ן, קו מפריד ועי"ן, וקורא: בן ענ[יו].

דרכו של מק־קאון לחלק את הסימן המורכב שנתפרש תחילה כקו"ף, הוא צעד נכון לקראת פענוחה של הכתובת. אבל זיהוי הסימנים שהוא מציע, והיינו: הנו"ן, וכן פירושו של הקו החוצה את ה"נו"ן" הזאת באלכסון — כקו מפריד בין שתי התיבות, אינו מסתבר. וראיה לספק הם דברי מק־קאון עצמו, המוסיף ואומר: "אבל אין מראה התצלום מוכיח בוודאות גמורה על הנו"ן". ועוד יש להוסיף, שעד כמה שדעת כותב הטורים האלה מגעת, לא מצינו על חותמות עבריות עתיקות ולא על

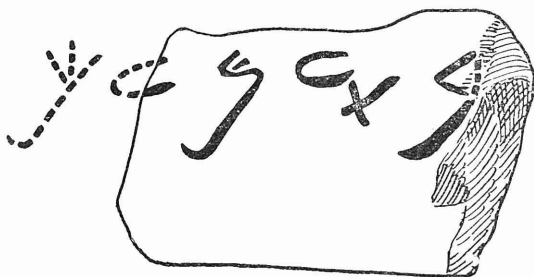
---

Chester C. McCown, *Tell en-Nasbeh* I, 1947, p. 168, Pl. 57, 1  
21; cf. S. Moscati, *L'Epigrafia Ebraica Antica* 1935—1950, p. 112,  
Pl. 30, 1.

חרסים כתובים, ששם הבעלות יבוא בהרכב המלים "בן" ושם האב בלבד, בלא להזכיר את שמם הפרטי של הבעלים.  
הלכך נוטה אני לקרוא את הכתובת שלפנינו: בת למל[ך] (ציור 2).



ציור 1 \*



ציור 2

האות הראשונה היא לכל הדעות ב"ת; החלק הימני של ראשה נשתפף, כפי שאפשר לראות בתצלום. הת"ו מרוחקת במקצת, אבל ברורה בכולה. הקצה העליון השמאלי של הת"ו כמעט שהוא נוגע בקצה התחתון של האות הבאה. שהיא ככל הנראה למ"ד. האות שלאחריה יש לקרוא מ"ם, כפי שמוכח מן הקו הקצר השני שעל ראשה. הנראה ברור למדי. בקצה השמאלי של

(\* התצלום הניתן בציור 1 מתפרסם ברשותו האדיבה של The Palestine Institute of Pacific School of Religion, Berkley.

החרס נראים שני קצוות של אות, וקרוב לודאי שהם קצותיה של למ"ד שנייה, שצורתה כצורת הלמ"ד הראשונה. הכ"ף בסוף התיבה חסרה. מבחינה פאליאוגראפית יש לעמוד על צורת הלמ"ד שהיא בלתי רגילה. צלעה העליונה קצרה מן הרגיל, ודבר זה נותן לה צורה מיוחדת, הדומה לעי"ן פתוחה כשהיא נתונה על צדה. דומה שאין למצוא ללמ"ד זו מקבילה באפיגראפיה העברית. אין להניח שהקנה הארוך המצוי אצל הלמ"ד תמיד, נתקצר כאן בדרך מקרה, שכן ככל הנראה חוזרת ונשנית הלמ"ד בעלת הצלעות השוות. לפנינו דרך כתיבה מיוחדת של חורת הכתובת הזאת, שעשה מלאכתו בחיפזון ולא השגיח על הכתיבה שתהיה תמה ועל הרווחים בין האותיות שיהיו נאותים.

"בת למלך" פירושה "בת של המלך", ועניינה מידת הלח "בת", המאושרת מטעם המלכות. מידת הבת נזכרת כמה פעמים בתנ"ך<sup>2</sup>. ולדעת אולברייט שיעורה 22 ליטרים בקירוב<sup>3</sup>. כתובת שלמה ויחידה מסוג זה נמצאה חרותה על כתף של כד-חרס בחפירות לכיש (תל א-דוויר)<sup>4</sup>. לפני כן נמצא בתל בית-מרסים שבר חרס ועליו חרותות שתי אותיות "בת" המסמנות, לדעת החכמים, אף הן את המידה התנ"כית<sup>5</sup>. יש לשער, שגם כאן באה המלה "למלך" אחר המלה "בת", אבל מקומה שבור וחסר. שתי הכתובות הנ"ל מיוחסות למאה השמינית לפסה"ג.

הכתובת "בת למלך" מתל א-נצבה היא השנייה במניין בנוסחתה המלאה, והשלישית שיש בה משום עדות אפיגראפית למידת הלח "בת"<sup>6</sup>.

<sup>2</sup> "ארבעים בת יכיל הכיור האחד" (מל"א, ז', ל"ח). "מאוני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם" (יחזק, מ"ה, י'). "ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים אלף" (דהיי"ב, ב', ט').

<sup>3</sup> W. F. Albright, *Tell Beit Mirsim* III, p. 58, n. 7  
<sup>4</sup> C. H. Inge, *PEQ* 1938, pp. 248, 253; D. Deringer, *PEQ* 1941, pp. 104-105, Pl. 9  
א. ל. סוקניק, קדם א', תש"ב, ע' 32-36, לוח ו'.

<sup>5</sup> א. ל. סוקניק כנ"ל, ע' 35; W. F. Albright, *Tell Beit Mirsim* I, p. 77; Fig. 12, 1; *idem.* III, p. 58, Pl. 60, 2.

<sup>6</sup> בחפירות תל אל-פארעה בדרום הארץ נמצאה כתובת ארמית על אוסטרקון, ולפי הקריאה המוצעת ע"י א. קאולי באו בה גם המלים בת עשרן || (בת עשרים ושנים) שכוונתן לשיעור המידה. (E. Macdonald, J. L. Starkey & L. Harding, *Beth Pelet II*, 1932, p. 29, pl. 61. 3) אבל כתובת זו מטושטשת ביותר וקריאתה מופקפת ברובה אף בעיני קאולי עצמו. ועוד יש להוסיף שבכתובת ארמית בדין שתבוא הצורה הארמית בת א- ולא בת העברית, או צורת הרבים בתין (עורא, ז', כ"ב).